

4 november 2020

Nijverheid, gemeente Hengelo

Verslag reflectieve monitor

Een belangrijk doel van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) is leren. Het programma voert daartoe jaarlijks een reflectieve monitor uit. In het najaar van 2020 vond hiervan de tweede ronde plaats. Dit gebeurde door middel van een gesprek van 1,5 uur met de gemeentelijke projectleider(s) van de proeftuin en de verantwoordelijke wethouder, eventueel, op initiatief van de gemeente, aangevuld met partners en/of projectmedewerkers. Dit is het verslag van het gesprek met de proeftuin binnen de gemeente Hengelo.

Stand van zaken

De keuze tussen een individuele warmtevoorziening (isolatie in combinatie met een hybride warmtepomp) of een collectief warmtenet is nog niet gemaakt. Gemeente Hengelo heeft het Expertisecentrum Warmte gevraagd om onafhankelijk advies te geven ten aanzien van de businesscase. Dit advies zal in de loop van november 2020 bekend zijn. Er is met de bewonersorganisaties afgesproken dat zij het advies van het ECW gezamenlijk zullen verwerken en opvolgen.

De gemeente is in 2020 vooruitlopend op deze beslissing gestart met het stimuleren van isolatie bij particuliere eigenaren. Dit heeft zij gedaan aan de hand van 17 referentiewoningen waarvoor voorbeeldmaatregelen in kaart zijn gebracht. Dit biedt de eigenaren handelingsperspectief. De gemeente heeft hierover gecommuniceerd dat isoleren altijd goed is.

Het isoleren van woningen heeft invloed op de businesscase van het alternatief. Regionaal is er potentie (restwarmte beschikbaar uit industrie/afvalverbranding) voor een grootschalig hoge temperatuur warmtenet. Het is onbekend of de restwarmte beschikbaar blijft op lange termijn. Een consortium van partijen uit de regio wil dit regionale warmtenet in Twente ontwikkelen. Gemeenten hebben hier recentelijk kennis van genomen, maar nog geen standpunt over ingenomen. Dit is complex en gaat ver over de grenzen van de proeftuin en de beschikbare subsidiemiddelen heen. De hybride warmtepomp is daarentegen een tussenstap naar aardgasvrij en de vraag is of dat een goede strategie is ook met betrekking tot opschaling naar andere wijken. Ook is er een lokaal warmtenet, waar de gemeente medeaandeelhouder van is en waarvoor een volloopprijs is genomen en waarvan de capaciteit nog niet volledig benut wordt. De gemeente spreekt de wens uit dat de sporen van de wijkaanpak en het lokale en (onderzoek naar het) regionale warmtenet bij elkaar te brengen.

Geleerde lessen

- De gemeente Hengelo is ervan overtuigd dat er alleen geleerd kan worden hoe een aardgasvrije wijk in de gebouwde omgeving te realiseren is door het te doen. Vooral een constructieve instelling is daarbij cruciaal.
- De boodschap en het momentum is belangrijk voor het draagvlak in de samenleving: de alternatieven voor aardgas zijn nu duurder en gemeenten zijn volop aan de slag met aardgasvrije wijken. Echter, als er in deze fase geen successen geboekt worden zal de wijkaanpak niet als de route naar een aardgasvrije gebouwde omgeving gezien gaan worden. Men kan dan bijvoorbeeld nog meer gaan verlangen naar waterstof en in wachtmodus terechtkomen.

Lessen over de keuze tussen individuele verduurzaming of collectief (regionaal) warmtenet

- Het is een enorm complexe opgave om goed de vergelijking in beeld te brengen tussen een warmtenet of individuele warmtevoorziening. Vervolgens is het lastig om hierover een goede afweging voor een besluit te maken en dit besluit op een goede manier aan alle stakeholders (waaronder bewoners) uit te leggen. Bijvoorbeeld: Op korte termijn is de individuele duurzame warmtevoorziening door een hybride warmtepomp goedkoper, op de langere termijn is een warmtenet wellicht aantrekkelijker. Dit moet goed uitgewerkt worden en dan uitgelegd worden aan de bewoners. Dat is niet eenvoudig.
- De ontwikkeling van een alternatief voor een groter schaalniveau is organisatorisch en financieel veel complexer dan de keuze voor een individuele hybride warmtepomp of warmtenet voor de proeftuinwijk, waardoor de ontwikkeltijd veel langer is. Dit vereist een totaal andere vorm van participatie en communicatie met de bewoners.
- Het uitsluiten van warmtebronnen zoals biomassa is vaak niet mogelijk omdat veelal alle beschikbare bronnen nodig zullen zijn om invulling te geven aan de energievraag.

Lessen over samenwerking met betrokken partijen

- Het dilemma in de besluitvorming is dat nooit alle partijen tevreden gesteld kunnen worden en er nooit een beslissing op basis van volledig overzicht genomen kan worden. Er is bestuurlijke moed en doorzettingskracht nodig om verder te komen.
- Het is belemmerend voor de voortgang als de betrokken partijen en bewoners andere doelstellingen en afwegingskader hebben voor de energievoorziening in de wijk. Bijvoorbeeld: De bewonersorganisatie heeft als doelstelling om CO₂-neutraal te zijn in 2030 en de corporatie wil dat in 2050 zijn. Daarmee is het lastig om voor het warmtenet draagvlak te krijgen. De uitgangspunten en kaders in de transitievisie warmte kunnen hierbij nuttig zijn.
- De samenstelling van het projectteam bij de start van het project is van groot belang voor het proces. Maak aan het begin duidelijke afspraken over de rol- en taakverdeling en wat de kaders zijn voor inbreng van de bewoners.

- De gemeente is regisseur maar is wel afhankelijk van veel partijen. De geldstromen lopen niet allemaal via de gemeente. Zo wordt de [SAH-subsidie](#) toegekend aan de woningcorporaties. Dit compliceert het voeren van de regierol. Voor het opschalen naar andere wijken is een duidelijke rol- en taakverdeling tussen de betrokken partijen nodig.
- Samenwerking tussen gemeenten (bv. in de regio of met identieke kenmerken) is belangrijk om sneller tot effectief resultaat te komen. Bijvoorbeeld voor een gebouwgebonden financieringsaanbod met ontzorging en energieprestatiegaranties voor particulieren. Hengelo trekt samen met gemeente Groningen en twintig andere gemeenten een traject om 'hier kaders en spelregels voor te ontwikkelen.
- De gemeenteraad moet minimaal twee keer per jaar bijgepraat worden. Zij zijn geïnteresseerd en vinden het van belang om te weten wat er speelt in het traject.

Lessen over bewonersparticipatie en -communicatie

- Zorgvuldigheid en transparantie is belangrijk richting de bewoners. In de eerste periode heeft de gemeente warmtebedrijven uitgenodigd. Dit veroorzaakte bij bewoners het idee dat ze voor een voldongen feit gesteld werden dat er al voor een warmtenet gekozen zou zijn. De gemeente heeft vervolgens veel moeten investeren om het vertrouwen van de bewoners weer terug te winnen.
- Het participatie en bewonerscommunicatieproces is gevoelig voor timing. Het langdurige besluitvormingsproces voor een techniek zorgt ervoor dat bewoners onzeker raken en dit is nadelig voor het draagvlak. Een duidelijke kernboodschap die we schouder aan schouder uitdragen kan helpen.
- Sentiment speelt ook een rol. Zo heeft afvalwarmte en biomassa geen positief sentiment in verband met luchtverontreiniging. Hier moet rekening mee gehouden worden bij het communicatie- en participatietraject. Consistente en duidelijke systeemkeuzen op rijksniveau zijn noodzakelijk.
- Het aanbieden van een technische oplossing aan bewoners is niet genoeg. Het is van belang dat er ook een financieringsoplossing in het aanbod zit. Daarnaast willen zowel gemeente als corporatie naar een garantie (prestatie en of woonlasten) kijken voor de nieuwe energievoorziening. Dit is volgens hen nodig om het aanbod aantrekkelijk genoeg te maken.

Lessen voor opschaling

- De woningcorporatie heeft middelen voor het investeren van 10-15k per woning voor één wijk, maar dat is niet opschaalbaar voor het gehele bezit.
- De benodigde gemeentelijke capaciteit voor de energietransitie is afhankelijk van de hoeveelheid partijen die betrokken is. Hoe meer betrokken partijen, hoe complexer, hoe meer overleg en benodigde capaciteit.

- De omvang van de proeftuin wijk is te klein voor een rendabele businesscase voor een warmtenet. Hiervoor is ontwikkeling van een warmtenet in een groter gebied en/of in de regio een kans. De wijk en de regio zijn communicerende vaten voor de businesscase. Mocht voor de Nijverheid gekozen worden voor een warmtenet dan kan dit een katalysator zijn voor de ontwikkeling van het regionale warmtenet. Als voor de Nijverheid gekozen wordt voor hybride warmtepompen kan dit de ontwikkeling van het warmtenet ondermijnen maar wel de eigen proeftuinaanpak mogelijk maken. Het proeftuin programma is meer geschikt om lokale projecten met lokale gemeenschappen te realiseren. Voor opschaling naar een regionaal warmtenet is de rol van het Rijk of Provincie wenselijk als regisseur en/of financier.

Reflectie op bijdrage PAW

- De communicatie vanuit de Rijksoverheid en berichten in de media hebben invloed op het proces in de wijk met bewoners en andere samenwerkingspartners. De communicatie van de Rijksoverheid wordt niet als consistent ervaren. Bijvoorbeeld met betrekking tot waterstof als alternatieve energiebron voor de gebouwde omgeving. Er zijn bewoners die graag willen dat waterstof de nieuwe energievoorziening in de wijk wordt. De gemeente heeft dit laten onderzoeken en de bewoners op basis daarvan aangegeven dat het geen realistisch scenario is, want technisch niet voldoende beschikbaar, niet marktrijp, financieel onzeker en juridisch niet mogelijk voor de netbeheerder. Met de gunning van de nieuwe proeftuin ronde, waarin twee waterstofprojecten zitten, laaide de discussie weer op. Het zou helpen als er landelijk duidelijke besluiten genomen worden over de inzet van waterstof (bijvoorbeeld voor de industrie). Hetzelfde geldt voor de uitspraken vanuit het Klimaatakkoord dat in stappen naar aardgasvrij ook goed is. Dit ondermijnt de lokale ambitie om in één stap aardgasvrij te worden.
- De doelstellingen voor de energietransitie moeten duidelijk zijn en werkbaar in de uitvoering. Het begrip woonlastenneutraal is niet genoeg ingevuld. Hengelo heeft in de media een duidelijk signaal afgegeven dat het begrip woonlastenneutraliteit landelijk duidelijker gedefinieerd en de afspraken hierover nagekomen moeten worden om toegepast te kunnen worden in de lokale energietransitie.
- Namens de 27 proeftuin gemeenten is er een [brief](#) gestuurd naar de algemene rekenkamer naar aanleiding van het rapport dat zij voorjaar 2020 publiceerden over het programma aardgasvrije wijken. De gemeenten vonden dat ze te weinig betrokken waren bij de publicatie van dit rapport. In de brief werd een oproep gedaan voor ruimte om te leren en experimenteren. Hierop is geen antwoord ontvangen vanuit de algemene rekenkamer.
- Gemeente Hengelo neemt graag deel aan bijeenkomsten van het kennis- en leerprogramma en bestuurlijke sessies. Zowel bestuurlijk als ambtelijk wordt de meerwaarde van uitwisseling gezien.
- Hengelo denkt dat het zinvol is om naast bijeenkomsten voor gemeentelijke bestuurders ook sessies voor corporatiebestuurders te organiseren.

- De gemeente heeft behoefte aan kennisuitwisseling met betrekking tot de businesscase. Specifiek zouden zij graag kennis willen nemen van de businesscases van de nieuwe proeftuinen met waterstof.
- De gemeente denkt dat het programma beter de afspraken en voornemens uit de netwerkbijeenkomsten met de proeftuingemeenten kan opvolgen. Tijdens de bijeenkomsten worden verdiepingsonderwerpen benoemd en vervolgens wordt er onvoldoende op doorgepakt, door de hoeveelheid onderwerpen in c.q. tijdsbeperking van de bijeenkomsten. Daar is winst te halen.
- Het is prettig dat er ruimte voor eigen inbreng is bij het kennis- en leerprogramma. Hengelo heeft het initiatief genomen om een leerkring te starten over wijkuitvoeringsplannen. Dat heeft brede navolging gekregen.
- De gemeente is niet op de hoogte van de helpdesk van het programma aardgasvrije wijken.